

Drs. R.C. Vervoorn, Steenwijk

Het gloria van de tora

De wet des HEREN is volmaakt, zij verkwikt de ziel...
Psalm 19:8-15

Het eerste gedeelte van psalm over de hemel en de zon, over de indirecte openbaring van God bestaat uit lange zinnen en minder strakke dichtvormen. We lijken wel in een andere psalm terechtgekomen als vanaf vers 8 ineens korte zinnen, die in staccato elkaar opvolgen, een heel ander onderwerp hebben: de tora, de directe openbaring van de HERE. De korte zinnen en het strakke rijmschema onderstrepen het karakter van de wet.

Hoe verschillend ook, de twee delen horen bij elkaar. Ze spelen op elkaar in. Beide handelen over "het spreken van God", en de wet verspreidt het licht zoals de zon.

Hij heeft onder ons Zijn tent opgeslagen (1)

Wonderlijk dat de zon iedere dag weer opkomt en de aarde verwarmt en verlicht. God heeft voor de zon een tent opgeslagen in de hemel die zij iedere morgen jubelend verlaat om daar in de avond weer te keren. Ook daarin is de zon het beeld van de Eeuwige.

Iedere morgen bij het opgaan van de zon werd in de tempel het loffer gebracht. Men verheugde zich dan niet alleen over de terugkeer van het licht, maar vierde dan de verbondssluiting van God met Zijn volk op de Sinaï. Het boek Exodus begint met de bevrijding van het volk Israël uit de slavernij. Dat is ook in de inzet van *de tien woorden* in Exodus 20. God heeft hen niet alleen bevrijd uit het slavenhuis, Hij wil met hen optrekken, Hij wil zich met hen verbinden. De Eeuwige wil onder Zijn volk wonen en daarmee sluit Exodus af: "Dan overdekt de Wolk de tent van samenkomst; de glorie van de HERE vult de woning." (Ex 40,34v) Zo hecht is de gemeenschap van God en Zijn volk dat Hij onder hen Zijn tent opslaat. En het volk trekt niet op als Hij niet optrekt. Zij volgen Hem in Zijn wegen.

De vreugde van de wet

De wet getuigt van de gemeenschap, het verbond dat God met Zijn volk maakt. Liefde voor de wet is liefde voor God. Trouw aan de tora is trouw aan de gemeenschap met Hem. De dichter van Psalm 19 wordt niet moe om in euforische woorden te spreken over de tora, omdat ook de tora een afspiegeling is van God zelf. De wet verkwikt de ziel als een beker koel water een uitgedroogde keel. Zoals God zelf als een herder Zijn schapen verkwikt (Psalm 23:3). Zijn getuigenis is betrouwbaar omdat God de Betrouwbare is.

Inhoud

Het gloria van de tora 161
Drs. R.C. Vervoorn, Steenwijk

Das Wort sie sollen lassen stahn 162
De Reformatie anno 2006
Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

De stad, de toren en de Naam (II) 163
Over de actualiteit van de torenbouw van Babel
Dr. R. Fernhout, Daarle

Van Westerkerk tot Westermoskee - toonbeeld van tolerantie of van naïviteit? 165
Maarten Neuteboom, Leiden

Het Evangelie: 'Dwaasheid voor de Grieken'? 167
N.a.v. een inaugurele oratie
Dr. H. Klink, Hoornaar

Een woord van Maarten Luther

God zal zijn christelijke kerk bewaren. Ook al zouden allen van Christus afvallen, keizers, koningen, pausen, bisschoppen, de machtigsten en geleerdsten op aarde, zal God toch een rest behouden, die Zijn Geest bezit en Hem voor de wereld belijden zal.

Hij heeft onder ons Zijn tent opgeslagen (2)

Dat men in de Christelijke Kerk psalmen zingt, hangt voor een deel samen met het gegeven dat de Vroege Kerk de psalmen zag als profetie betreffende Christus. Zo ook Psalm 19. Paulus betreft in Romeinen 10 de prediking van de dag en de nacht op de apostolische prediking. En al heel vroeg zag men in de zoon Christus, die de hemel verliet en Zijn tocht maakte op aarde naar het kruis, om zo Zijn bruidsgemeente te verwerven. Is Hij niet de Zonne der gerechtigheid (Maleachi 4:2/3:20 afhankelijk van de vertaling: *Maar gloren zal voor u die mijn naam vreest de zonne der gerechtigheid*), de afstraling van Gods glorie en de afdruk van Zijn bestaan (Hebreeën 1:3)? De Zoon overtreft de tora. In de tora zien we de gemeenschap van God, die onder ons Zijn tent opslaat, maar dat gebeurt nog sterker in Jezus Christus. Johannes zegt ook van Hem dat Hij onder ons Zijn tent opslaat (Johannes 1:14) en dat doet Hij door vlees te worden. In Hem krijgt de tora handen en voeten en een gezicht. Hij draagt de heilige wet in Zijn binnenste (Psalm 40; He-

breeën 10). In Hem heeft de glorie en de wijsheid van God ten volle gewoond. Hij is de Getrouwe Getuige die Zijn volk als de Goede Herder verkwikt.

Het Kyrie van de dichter

Vanaf vers 12 richt de dichter zich rechtstreeks tot God. Maar het is vanaf vers 13 dat de toon verandert. Nu het zo dichtbij is gekomen, zo persoonlijk, slaat het Gloria om in een Kyrie, in een roep om Gods zuivering van zijn zonden en Gods welgevallen in de dichter. De hemel, de zon en de tora mogen dan wel een Gloria zijn, hoe zit het met de daden en de woorden van de dichter zelf? Niets blijft verborgen voor de gloed van de zon en het gebod des HEREN verlicht de ogen, maar welk mens onderkent al zijn zonden? Daarom roept de dichter tot God. Hij wil niets liever dan dat de eer, die de Here toegebracht wordt door de schepping en de tora ook zijn Gloria mag zijn. Want Deze is wel alles wat hij heeft: "mijn Rots en mijn Verlosser;" op Wie ik kan bouwen en aan Wie ik mij kan toevertrouwen.

Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Das Wort sie sollen lassen stahn -

De Reformatie anno 2006

De kern van de Reformatie is dat de Heilige Schrift als Woord van God in de Kerk weer centraal kwam te staan.

Veelal laat men de Reformatie beginnen op 31 oktober 1517. Die datum heeft iets willekeurigs. Men had ook andere data kunnen kiezen. Bij voorbeeld de dag waarop Luther de pauselijke bedreiging met de bul verbrandde bij de Elsterpoort van Wittenberg. Dat was op 10 december 1520. Bij die gelegenheid werd niet alleen die bedreiging door Luther in het vuur geworpen, daar was aan vooraf gegaan dat onder leiding van Johannes Agricola een uitgave van het canonieke recht van de Kerk met nog een kwalijk boek over de biecht was verbrand. Luther sprak ongeveer deze woorden toen hij het pauselijk geschrift in het vuur wierp: "Omdat gij de waarheid Gods hebt verdorven, verderve de Heere heden u. Weg, in het vuur ermee!"

Behalve aan die dag in december 1520, waarop Luther reageerde op de verbranding van boeken van zijn hand die in Keulen en in Mainz had plaats gevonden, zouden we kunnen denken aan 18 april 1521, toen Luther voor de Rijksdag in Worms stond om zich voor de keizer en de rijksgroten te verantwoorden. Maar het hangt van de datum niet af. Het is belangrijker er jaarlijks wel bij stil te staan. Want wat zou er

van Gods Kerk in Europa geworden zijn, wanneer het niet tot een Reformatie was gekomen? Men kan het niet weten – maar het is wel de vraag of het zónder de Reformatie in de Roomse Kerk ooit tot een vernieuwing, begonnen op het concilie van Trente, gekomen zou zijn.

Evenwel, toen Luther zijn 95 stellingen schreef en op de deur van de slotkapel van Wittenberg, die dienst deed als het aanplakbord van de universiteit, bevestigde, was hij beslist niet uit op een hervorming van de Kerk. Hij zocht met collega's een gesprek over een aangelegen punt: de aflaat. Door het kopen van een aflaat, zou men de vergeving van de zonden kunnen verkrijgen. Dat was geen theorie, het was praktijk. De aflaten werden in vele omringende Duitse landen aan de mensen aangeboden en ze werden gekocht. Voor Luther was het een gruwelijke gedachte: met God in het reine komen niet door berouw en schuldbelijdenis, niet door vertrouwen op Gods beloften, maar door een handjevol geld.

Waarom zette hij zich tegen deze kerkelijke praktijk te weer? Omdat hij de kracht van het Woord in eigen leven had ervaren. Hij verstond dat de kerkelijke praxis moest beantwoorden aan de normen van de Heilige Schrift. Maar de aflaatpraktijk botste hier volstrekt mee, was geheel strijdig met

de Schrift. Hierdoor werden mensen misleid en bedrogen. Door de Kerk! Bedrogen voor de tijd en voor de eeuwigheid. Hij toonde over de verwording van het geheim van Gods vergevende en schenkende liefde, een verwording die door de Kerk werd gesanctioneerd en gepropageerd.

Aanvankelijk meende hij dat "zijn" bisschop, Albrecht van Brandenburg, de bisschop van Mainz, niets wist van hetgeen de dominicaner monnik Johannes Tetzl deed. Hij had nog zo veel vertrouwen in zijn Kerk en haar leiding dat hij niet kon geloven dat dit bedrijf van de aflaat kerkelijk was goedgekeurd. Hij wist nog niet dat het hele optreden van Tetzl juist op touw was gezet door zijn bisschop, die vanwege de cumulatie van ambten een hoge som aan Rome moest afdragen. Bisschop en paus waren goed af met die handel!

31 Oktober 1517 is een signaal geworden dat door alle Duitse landen ging. Een steen begon te rollen. Een beweging kwam, geheel onbedoeld op gang, een beweging die niet meer was te stuiten. Het goddelijk Woord kwam weer centraal te staan in de Kerk. Ja, droevig genoeg niet in de *gehele* Kerk. Een deel onttrok zich aan de louterende werking en het gezag van het Woord. Bezat dan de Kerk in de Middeleeuwen de Bijbel niet? Was de Bijbel dan in de dagen van Luther onbekend? Neen, onbekend was de Bijbel niet helemaal. Maar hij was ingekapseld in structuren en schema's, bedolven onder corruptie en kerkelijk verval, schaakmat gezet door ongoddelijke leer en leven. Het wonder van de Reformatie was dat de Bijbel uit zijn klusters werd bevrijd. Het godde-

lijk Woord kwam weer aan het woord. Het werd normatief en gezaghebbend. Het deed weer zegevierend zijn werk. Het bracht een breuk teweeg in de Kerk van het Westen. Droevig, maar onvermijdelijk. In de erediensten kwam het Woord samen met de sacramenten als zichtbaar Woord centraal te staan. Voor de hele Reformatie gold, zoals de Apologie van de Augsburgse Confessie, stelt dat het prediken van Gods Woord de allergrootste, heiligste, meest noodzakelijke en hoogste eredienst is, omdat het predikambt het hoogste ambt in de Kerk is. De predikers van de Reformatie waren zich ervan bewust dat – o hoge roeping – dat zij de levende stem van het Evangelie hadden te doen horen. Men wist dat de prediking van Godswege met volmacht geschiedt.

In de eeuwen die volgden is dit bijzonder karakter van de prediking meer en meer aangevochten, bestreden en ontkend. Op velerlei wijze hebben verlegenheid, ja verwording toegeslagen. Veelal is de prediking leeggebloed. Het is geen gebeuren meer waarin de eeuwigheid de tijd *raakt*. Het is al zo dikwijls gezegd dat de nood van de Kerk de nood van de prediking is. Waar wordt dit verstaan? Hoe roept onze geestelijk arme tijd om Reformatie.

Zulk een Reformatie kan alleen door de Geest geboren worden uit het Woord en weer daar naartoe leiden. Het Woord, de sprake van God, de roep van de Goede Herder. Dat is de enige ware rijkdom van de Kerk. Das Wort sie sollen lassen stahn.

Dr. R. Fernhout, Daarle

De stad, de toren en de Naam (II)

Over de actualiteit van de torenbouw van Babel

Wat is er eigenlijk fout gegaan met de torenbouw van Babel? Dát er iets fout is gegaan, is buiten kijf. Maar wat precies? Sommigen zien in deze geschiedenis een waarschuwing tegen een vertechniseerde samenleving. Dit is mijns inziens onjuist. We kunnen weliswaar van een beginstadium van techniek spreken, maar deze staat geheel ten dienste van de humaniteit. Een ander argument is, dat de mensen van toen zich niet wensten te houden aan het gebod "eest vruchtbaar en wordt talrijk en *vervult de aarde*" (Gen. 1:28 en 9:1). Dat was echter geen gebod, maar een zegen zoals die in een wat afwijkende vorm ('wateren in de zeeën' in plaats van 'aarde') reeds eerder aan de vissen was geschonken (Gen. 1:22). Overigens heeft deze zegen wel terdege iets met deze geschiedenis te maken, maar daar komen we nog op terug. Tenslotte meent men vaak dat de mensen door een toren met een top 'in de hemel' (zo staat er letterlijk) te bouwen

God wilden onttronen. Van dit laatste lezen we echter helemaal niets. De hoogte van de toren had een strikt hu-maan doel, namelijk de mensheid bijeen te houden.

Het probleem is niet dat de mensen in opstand kwamen tegen God, maar dat Hij in hun plannen en de uitvoering daarvan *geen enkele rol* speelde. Deze geschiedenis getuigt van een uit de hand gelopen humaniteit, waarin de mensheid vertrouwend op haar technische vondsten, zichzelf wil behoeden. De bouwplannen van de lieden in Sinear vertegenwoordigen in een notendop het grootse idealisme van de laatste tweeënehalve eeuw. Een idealisme dat cirkelt om maar één naam: Mens.

Hoe reageert de Here? Het schetst de ernst van de situatie dat Hij zeer weloverwogen tewerk gaat. Hij stelt eerst een onderzoek in, gaat daarna met Zichzelf te rade, en voert dan het genomen besluit uit. De wijze van optreden als zodanig wordt erg mensvormig getekend, maar

dat past geheel bij een situatie die we tegenwoordig 'godsverduistering' zouden noemen. De Here daalde neer "om de stad en de toren, die de menskinderen bouwden, te bezien". Bij een God die vanuit de hemel neerziet - een bekend bijbels gegeven (Ps. 14:2; 33:13; 53:3) - konden de menskinderen van toen, evenals vele van nu, zich niets voorstellen. De hemel was exploiteerbaar gebied geworden, een koepel die ze met hun toren wilden bereiken, zoals wij er thans onze satellieten laten circuleren. Dan maakt de Here de omgekeerde beweging. Hij daalt neer op de aarde om de producten van de bouwers van nabij te bezien. De God met wie ze geen rekening houden blijkt ongemerkt heel dichtbij te zijn.

De conclusie die de Here uit zijn onderzoek trekt, is kras. Dank zij de perfecte communicatie tussen de mensen zullen hun mogelijkheden onbegrensd blijken. De Here constateert: "Zie, het is één volk en zij hebben allen één taal" en Hij concludeert: "Dit is het begin van hun streven; nu zal niets van wat zij denken te doen voor hen onuitvoerbaar zijn." Sommige uitleggers nemen deze conclusie niet serieus en beschouwen haar als ironie, goddelijke spot met de zelfoverschatting van de mensen. Ik ben het daar niet mee eens. Hier is geen sprake van ironie, maar van bittere ernst. Dit temeer omdat huidige ontwikkelingen van techniek en wetenschap de conclusie van de Here keer op keer bevestigen. De moderne mens is inderdaad zover dat hij nagenoeg alles kan maken wat hij wenst. Zelfs gekloonde mensen lijkt een reële mogelijkheid...

Vervolgens gaat de Here met Zichzelf overleggen wat Hem te doen staat. Hierbij spreekt Hij, evenals in Genesis 1:26, in de 'wij-vorm': "Welaan, laten Wij nederdalen..." Met dit "Welaan, laten wij..." herhaalt de Here de 'wij-vorm' die, naar we reeds hoorden, de mensen in deze geschiedenis voor het eerst gebruikten ("Welaan, laten wij tichelen maken...", "Welaan, laten wij ons een stad bouwen..."). De vertaling van het NGB heeft ten onrechte de overeenkomst enigszins verzwakt door in het geval van de Here "Welaan, laat Ons" te vertalen, daarmee suggererend dat er een andere werkwoordsvorm gebruikt zou zijn. De exacte overeenkomst in het gebruik van de 'wij-vorm' dient echter gehandhaafd te blijven, omdat juist in deze overeenkomst mijns inziens de sleutel voor het verstaan van deze geschiedenis gelegen is.

Over de 'wij-vorm' in de mond van de Here is nogal wat te doen onder de uitleggers. In de kerkelijke traditie heeft men altijd gemeend, dat we hierin een toespeeling op de Drie-eenheid moeten horen. Hedendaagse uitleggers hebben deze uitleg laten varen, omdat ze het onmogelijk achten dat de schrijver van het boek Genesis ook maar in de verste verte aan iets als de Drie-eenheid zou hebben gedacht. Thans is men meestal van opvatting dat we te maken hebben met een 'meervoud

van overleg met zichzelf'. Nu is het evident, dat zowel hier als in Genesis 1:26 zo'n overleg plaatsvindt (trouwens ook in Gen. 3:22, maar die plaats laat ik buiten beschouwing). Zulk overleg vraagt echter helemaal geen 'wij-vorm'. Waarom zou de Here niet kunnen zeggen: "Welaan, laat Ik"? Ook andere hedendaagse oplossingen zijn weinig bevredigend. Daarom meen ik, zonder nu onmiddellijk het hele dogma van de Drie-eenheid in de betrokken teksten te willen lezen, dat het 'Wij' hier en in Genesis 1:26 wel degelijke wijst op een meervoudigheid in de ene God. De vraag hoe de schrijver daarop is gekomen, laten we, met eerbied gezegd, maar aan de Heilige Geest over. Deze uitleg klemt temeer, omdat zowel in Genesis 1:26 als hier deze meervoudigheid in God parallel gaat met meervoudigheid in het mens-zijn. Wat dit aangaat schijnt er zelfs een uitdrukkelijke verbinding te bestaan tussen beide Schriftplaatsen. In Genesis 1:26 zegt God: "Laten Wij (NGB weer: Laat Ons) mensen maken naar ons beeld, als onze gelijkenis...", en vervolgens lezen we in vers 27: "En God schiep de mens naar zijn beeld; naar Gods beeld schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen." Veelzeggend is de afwijking van 'hem' en 'hen' in dit vers. Man en vrouw vormen in hun tweehed ('hen') de ene mens ('hem'), zoals God in zijn meervoudigheid de ene God is. Als tweeeenheid gelijken de eerste mensen op God. Deze situatie waaiert uit over de 'menskinderen (letterlijk: kinderen van Adam)', een woord dat in het verhaal over de torenbouw voor het eerst wordt gebruikt. 'Man' en 'vrouw' uit Genesis 1 hebben plaats gemaakt voor 'de man' en 'zijn naaste' die in hun veelheid zo zeer één zijn, dat zij, zoals we reeds hoorden, evenals God in de 'wij-vorm' met elkaar kunnen spreken, althans zolang ze beschikken over één taal. In hun veel-eenheid lijken de mensen van de vlakte van Sinear op God zelf en daarom zijn ze ook zo ongehoord creatief. Maar ze lijken op God, zonder God. Dat is een gruwelijke situatie die de hele schepping op de kop zet. Daarom plaats de Here zijn 'Wij' tegenover het 'wij' van de mensen.

Het volledige besluit van de Here luidt (naar de Hebreeuwse tekst): "Welaan, laten Wij nederdalen en laten Wij daar hun taal verwarren, zodat de man de taal van zijn naaste niet meer kan verstaan." Ook nu weer wordt, evenals bij het onderzoek dat de Here ging instellen, het woord 'nederdalen' gebruikt, thans bovendien nog gevolgd door het woordje 'daar'. De Here zal zijn besluit 'daar', dat wil zeggen temidden van de 'menskinderen', ten uitvoer brengen. Hij treft hen niet, zoals bij de zondvloed, met een gericht van buiten af, maar met verstoring van binnen uit. Ze zullen niet eens merken dat er een God achter zit, evenmin als ze doorhadden dat God wel degelijk zag waar ze mee bezig waren. In een

wereld zonder God handelt God, bij wijze van spreken, volstrekt seculier, alsof Hij er niet is.

Wat gebeurt er dan in Sinear? Een heel herkenbaar proces, waarop zoveel grootse ondernemingen in de geschiedenis van de mensheid zijn gestrand. Er gaat iets fout in de communicatie tussen de 'man' en zijn 'naaste', dat wil zeggen in de basisvoorwaarde voor hun eensgezinde optreden. De ene taal raakt 'verward'. De populaire voorstelling is, dat de mensen van het ene moment op het andere verschillende talen zijn gaan spreken. Het Hebreeuwse werkwoord dat hier wordt gebruikt, *balal*, wijst echter veeleer op een procesmatig gebeuren. Het betekent 'bevochtigen' en wordt elders ge-

bruikt voor het aanmaken van meel met olie om er een kneedbare massa van te maken. Eerst komen er klonters en tenslotte ontstaat er een homogene brei. Zulke verklonteringen treden nu blijkbaar ook op in de taal van de torenbouwers. Daardoor stopt de communicatie en uiteindelijk verstaan ze elkaar helemaal niet meer. Het trotse project van de stad met de toren wordt onuitvoerbaar. De eenheid van de mensenkinderen valt uiteen en er geschiedt precies wat ze met hun bouwwerk hadden willen voorkomen. Ze raken 'verstrooid' over 'de gehele aarde'. Er is geen plaats meer voor een 'wij'.

Maarten Neuteboom, Leiden *

Van Westerkerk tot Westermoskee - toonbeeld van tolerantie of van naïviteit?

Het Amsterdamse stadsdeel De Baarsjes moet voor Nederland het nieuwe toonbeeld van tolerantie worden. Na twaalf jaar van maatschappelijk, politiek en juridisch gesteggel werd in maart dit jaar begonnen met de bouw van de Westermoskee. De moskee moet symbool staan voor een vermenging van verschillende culturen. Een moskee voor Turkse Nederlanders, in een jasje van de Amsterdamse school, ontworpen door het Frans-Joodse architectenpaar Breitman. En *last but not least* een Nederlandse naam met een knipoog naar de bekende Amsterdamse Westerkerk. Kortom in Amsterdam wil men niet alleen de boel bij elkaar houden, maar ook bij elkaar bouwen.

Bij het slaan van de eerste paal vond dan ook een ware oecumene van uiteenlopende gezindten plaats. Imams, rabbijnen, priesters en protestantse predikanten. Allen waren uitgelopen om de start van wat Nederlands mooiste moskee moet gaan heten, als heugelijk feit te vieren. Toenmalig minister Donner sprak de bijeen vergaderde menigte toe en kwam welhaast woorden te kort om de onderlinge verbondenheid uit te drukken. Vertrouwen was volgens de minister het sleutelwoord en zijn handtekening siert tot op de dag van vandaag een steen van de moskee.

Dat het stadsbeeld van Amsterdam blijvend bepaald zal gaan worden door een minaret van 42 meter hoog, leek niemand te deren. En wie van de protestantse predikanten zou op dat moment hebben gedacht aan de ingebruikneming van de Westerkerk op Pinksteren in 1631? Wie van hen zou hebben beseft dat de beroemdste kerk van Amsterdam een van de eerste protestantse kerken

van na de reformatie is? Wie van hen zou zich, misschien zelfs een beetje pijnlijk, hebben gerealiseerd dat de Westertoren van 1638 met een hoogte van 85 meter destijds de hoogste toren van de stad was? Toenmalig minister Donner refereerde er allemaal aan in zijn toespraak, maar slechts weinigen zullen de historische dimensie van deze gebeurtenis volledig gevoeld hebben.

De euforische stemming van een half jaar geleden, die een bedachtzame reflectie op de eigen historie vertroebelde, lijkt inmiddels weer te zijn verdwenen. Bij het slaan van de eerste paal blijkt misschien toch niet aan alle fundamenten te zijn gedacht. Vertrouwen is omgeslagen in wantrouwen. Het gewilde toonbeeld van tolerantie dreigt te zijn gestoeld op naïviteit. Een persoon die op pijnlijke wijze de vinger op deze zere plek weet te leggen, is de publicist Sylvian Ephimenco. In een recente column in het dagblad *Trouw* wijst hij op wat er werkelijk schuil gaat achter de Turkse orthodoxe organisatie Milli Görüs die de moskee in eigendom moet krijgen.

Milli Görüs is een sociaal-religieuze islamitische stichting en één van de grootste islamitische verbanden in Europa, met afdelingen in onder meer Duitsland en Nederland. Milli Görüs heeft sterke banden met Turkije. De naam Milli Görüs is oorspronkelijk afkomstig van een boek van Necmettin Erbakan, de grondlegger van deze beweging. De organisatie heeft 23 moskeeen, verspreid over heel Nederland. De afgelopen jaren deed Milli Görüs zich voor als een voorbeeldige organisatie die erop gericht was de westerse samenleving

en de islam bij elkaar te brengen.

Nu de bouw van de moskee echter begonnen is, maakt welwillendheid plaats voor halsstarrigheid. De vroegere liberale bestuurders van de moskee hebben inmiddels het veld geruimd voor orthodoxe hardliners. Omdat woningbouwvereniging "Het Oosten" vreest dat de nieuwe moskee een dekmantel voor fundamentalisme zal worden, heeft zij de bouwwerkzaamheden opgeschort zolang er geen garantie is voor een liberale koers van het moskeebestuur. Ephimenco schrijft hierover: "Omdat de Nederlandse goedgelovigheid geen grenzen kent, waren er wel twee 'convenanten' getekend die de tolerante koers van de orthodoxe organisatie Milli Görüs min of meer moesten garanderen. De bouwvereniging erkent nu dat de twee convenanten symbolische vodden zijn: Juridisch is zo'n overeenkomst nauwelijks afdwingbaar."

Om te huilen van het lachen noemt Ephimenco de Nederlandse naïviteit. Dat dit niet overdreven is, blijkt wel uit een publicatie op de website van het weekblad *Elsevier* in mei van dit jaar. Daar valt te lezen dat de Duitse veiligheidsdiensten Milli Görüs op de voet volgen. De activiteiten van oprichter Erbakan zijn in Turkije herhaaldelijk verboden. Dat laatste is weinig verbazingwekkend wanneer men een door Ephimenco gememoreerd citaat van Erbakan leest: "De Europeanen zijn ziek. Wij hebben het medicijn om hen beter te maken. Heel Europa wordt islamitisch. Wij zullen Rome veroveren. Wij zijn het nieuwe leger van sultan Fatih."

Ondanks alle signalen van sluimerend fundamentalisme in Milli Görüs weigert de Amsterdamse gemeente in te grijpen. Hoewel de boel zelfs voor Amsterdamse begrippen op deze manier niet meer bij elkaar lijkt te houden, geeft wethouder Ahmed Aboutaleb aan dat de gemeente zich niet kan mengen in de religieuze koers van een particuliere organisatie. "Had je dat niet eerder tegen al die met nutteloze documenten zwaaiende naïvelingen kunnen zeggen, Ahmed?", vraagt Ephimenco zich af. "Een wolf blijft een wolf, en dat is de fundamentalistische Milli Görüs altijd geweest. Met natuurlijk wat schaapskleren die speciaal voor de Nederlandse markt op maat waren gesneden. Nu de Westermoskee als buit is binnengehaald mag het vernis afbladderen."

Imams, rabbijnen, priesters en protestantse predikanten. Allemaal waren zij er een half jaar geleden bij. De vorming van een islamitische zuil in Nederlands moest er gestalte krijgen in de vorm van een enorme, gezichtspalende moskee. De nog te verrijzen hoge minaret als een opgestoken vinger tegen een ieder die het zou wagen zich niet direct te conformeren aan dit multiculturele hoogtepunt. Met behulp van de Westermoskee zou een liberale vorm van de islam zich nestelen in Nederland en

zou zich wellicht een Nederislam kunnen ontwikkelen.

Wanneer de bouw van de Westermoskee, verwijzend naar wat eens de grootste protestantse kerk ter wereld was, zal doorgaan, verandert dat de identiteit van onze hoofdstad echter voorgoed. De moskee op zichzelf, in naam, architectuur en in wat zij wil uitdragen, spot met de protestantse traditie in Nederland. Die dreigende verandering van identiteit staat niet op zichzelf, maar in alle grote steden in Europa is de kiem daarvoor aanwezig. De Duitse hoogleraar en moslim Bassam Tibi verbaast zich over de gemiddelde westerling die zich totaal niet bewust lijkt van de gevaren van de fundamentalistische islam. Vooral de protestantse kerken in Duitsland moeten het op dit punt ontgelden.

Van de Deense oud-minister Karen Jespersen en haar man Raff Pittelkow verscheen recent het alarmerende boek *Islamisten en naïvisten*. De schrijvers dreigen hier en daar door te slaan, maar de kern van hun boodschap is wel dat politici en opiniemakers steeds vaker onder het mom van tolerantie zichzelf censuren of anderzins door de knieën gaan, als reactie op moslimfundamentalisme. Ook zij wijzen erop dat veel Europeanen het gevaar niet willen zien. Moeizaam verworven burgerrechten komen daarmee in het geding als men niet oppast.

Niet alleen Europa worstelt met de islam. Ook Centraal-Aziatische landen kennen problemen rond de bouw van moskeeën. In Kazachstan nam hun aantal van 68 in 1991 toe naar 1750 moskeeën nu. Behalve deze enorme stijging in absolute getallen, die onvergelijkbaar is met Nederland, bevechten de Kazachse veiligheidsdiensten vooral een door henzelf binnengehaald wahabitisch Paard van Troje, schrijft *Elsevier*.

In Nederland neemt men misschien wel te gemakkelijk als uitgangspunt dat er genoeg gedeelde kernwaarden zijn om tot een vergelijk te tussen het westen en de islam te kunnen komen. Men spreekt dan vooral over de acceptatie van de democratische rechtsstaat en verschillende grondrechten zoals de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst en de gelijkheid van mannen en vrouwen. Tegelijkertijd valt te constateren dat deze kernwaarden voor veel islamieten helemaal niet vanzelfsprekend zijn.

Het fundamentele debat wordt daarmee uit de weg gegaan en er zijn daarom grote vraagtekens te plaatsen bij de heersende denkbeelden over de multiculturele samenleving. Waar het bij de discussie rondom de islam om moet gaan, is het respectvol omgaan met andere religies, niet het uit de weg gaan van elk fundamenteel debat. Dit respectvol omgaan moet wel voortkomen uit de eigen identiteit, want daarin is immers de vrijheid van godsdienst van oudsher ingebed. Dat besef dreigt met

het verrijzen van minaretten meer en meer te verdwijnen.

Het optimistisch multiculturalisme van een half jaar terug lijkt inmiddels niet meer zo gepast. De Westermoskee blijkt nog enkel in idee en naam onder Nederlandse vlag te varen. Alle euforie, optimisme en vertrouwen ten spijt in Amsterdam kan men de boel nog steeds niet bij elkaar houden en ook niet bij elkaar bouwen. Misschien moet men er eens over nadenken hoe dat de boel bij elkaar te krijgen. Dat begint in ieder geval niet met een relativistische en naïeve houding. Die leidt enkel tot een miskenning van de eigen historie en een ontkenning van de gevaren van de fundamentalistische islam.

En wat doet de kerk dan? Verdiept zij zich in de gevaren

Dr. H. Klink, Hoornaar

Het Evangelie: 'Dwaasheid voor de Grieken'?

N.a.v. een inaugurele oratie

Op 10 oktober 2006 sprak dr. G.H. van Kooten aan de Rijksuniversiteit van Groningen zijn inaugurele oratie uit bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in het vakgebied van het Nieuwe Testament en het Vroege Christendom. Prof. Van Kooten ging in zijn oratie in op de vraag hoe Paulus' woorden uit 1 Corinthiërs 1: 22-24 gelezen moeten worden. Paulus zegt daar dat het Evangelie "een dwaasheid is voor de Grieken."

Paulus zou daarmee bedoelen: het Evangelie stelt de Griekse wijsheid in het diskrediet, in feite is deze wijsheid een dwaasheid, het Evangelie maakt de Griekse wijsheid te schande. Want wat wijs is voor de mensen is dwaas voor God. Prof. Van Kooten haalt twee moderne bijbeluitleggers aan die deze opvatting huldigen: A. Strobel en E. Fascher. Ook iemand als Karl Barth heeft deze tekst zo uitgelegd.

Deze tekst is dus hetzelfde overkomen als Paulus' woord in Colossenzen 2, waar hij zich keert tegen allerlei filosofieën. Al heel snel trekt men in het ene en in het andere geval de conclusie: Paulus had weinig op met filosofie, of: de Griekse wijsheid stond mijlenver van Paulus af. Hij heeft er alleen maar schampere woorden voor over.

Prof. Van Kooten maakt echter in zijn oratie heel aannemelijk dat de bovenstaande uitleg incorrect is. Hij stelt: Paulus doet schamper over *bepaalde* Griekse 'wijsgeren', maar scheert deze zeker niet allen over één kam. Van Kooten maakt dit duidelijk aan de hand van de uitleg van twee kerkvaders, te weten Origenes en Clemens

van de fundamentalistische islam? Laat zij zien wat het christendom meer is dan de islam? Vooralsnog is er slechts een oorverdovende stilte wat dat aangaat. De kerk treedt enkel naar buiten wanneer in een vorm van naïeve oecumene een minaret moet worden opgetuigd. Zij luistert toe wanneer in een toespraak bij de start van de bouw wordt gesproken: "Kerken zijn meer en meer uit het stadsbeeld verdwenen of tot monumenten geworden van een rijk cultureel verleden maar niet meer levend heden." Wie op die koele constatering geen ander antwoord weet te formuleren dan een applaus wanneer de eerste paal wordt geslagen, begraaft wat nog wel heden is, levend.

* M. Neuteboom studeert rechten in Leiden en is vice-voorzitter van de CDJA

van Alexandrië. Zij leefden ruim honderd jaar na Paulus, Clemens van ongeveer 150 tot 215 na Christus. Volgens hen richt Paulus zijn pijlen *niet* op de *Griekse wijsheid* als zodanig, maar op de *sofisten* onder de Grieken, die zich vooral in Corinthe genesteld hadden, met wie Paulus in deze stad ook in aanraking gekomen was. Deze sofisten waren geduchte tegenstanders van de apostel. Zij zagen kans de gemeente in beroering te brengen en Paulus verdacht te maken.

Uit de brief aan de Corinthiërs valt op te maken waarom Paulus' tegenstanders zich heel laatdunkend over de apostel uitlieten. Zijn optreden was in zwakheid: zijn manier van preken was niet flamboyant, hij was niet zo welter tale als zij dat waren, hij had maar één thema waar hij steeds op terug kwam: Jezus Christus als de Gekruisigde.

Het zijn juist deze gegevens die pleiten vóór de opvatting van Clemens en Origenes om in Paulus' tegenstanders sofisten te zien. Wat was immers hét kenmerk van de sofisten? Een sofist was iemand die het *niet* zo zeer ging om de *waarheid* maar om het *effect*, niet zo zeer om de *inhoud* van zijn woorden als wel om de *indruk* die zijn woorden achterlieten. Het ging in het leven niet om de waarheid, maar om het *succes*. En succes kun je bereiken door via woorden en redeneringen invloed te krijgen op de mensen. Het gaat niet om waarheid – de waarheid als zodanig kan niet worden achterhaald en wat levert het op om deze te achterhalen? – het gaat er-

om dingen aannemelijk te maken. Modern gezegd: het gaat meer om de beeldvorming dan om de waarheid. Want via beeldvorming kun je het gedrag van de ander sturen – tot voordeel van jezelf.

Vanzelfsprekend verwijst Van Kooten in dit verband naar Plato en Socrates. Zij leefden in de vijfde eeuw voor Christus in Athene, toen het sofisme zich voor de eerste keer in de wereldgeschiedenis deed gelden. Als geen ander hebben zij het gevaar van het sofisme ingezien. Sofisten wierpen zich in hun dagen op als opvoeders van de jeugd. Zij wilden jonge mensen allerlei levenskennis bijbrengen, zodat zij in het leven goed uitkwamen. De gave van het redeneren is daarbij van het grootste belang. Want waar het in het leven op aan komt, is dat je je mening kunt verkopen. Een vaste waarheid is er niet.

Hoezeer heeft iemand als Plato zich moeite getroost om de sofisten te ontmaskeren! Hij deed dat door de gesprekken van zijn leermeester Socrates te memoreren, tegen wie de sofisten niet opkonden. Socrates was er diep van doordrongen dat er een vaststaande waarheid is en dat de godheid garant stond voor de waarheid. Als er een waarheid is, is er ook een leugen. Het gaat erom in dit leven de waarheid op het spoor te komen en de mensen uit de schijnwereld van de leugen – voor zover dat mogelijk is – te verlossen, door een appèl te doen op wat diepweg in ieder mens leeft, maar verdrongen wordt: een hunkering naar de waarheid.

Heel zijn leven heeft Socrates in dienst gesteld van deze taak, die hij als een *roeping* opvatte. Daarin wist hij zich in zijn geweten gesteund door zijn innerlijke (profetische?) stem, die hem waarschuwde zodra hij zijn roeping verzaakte en van het pad dat hem in dit alles gewezen werd afweek. Uiteindelijk is hem zijn levensroeping fataal geworden. Allerlei krachten in de Atheense democratie waren op zijn ondergang uit, onder andere de sofisten, die zijn kritische en manende stem niet konden verdragen. Het kwam hem op de gifbeker te staan. Het is ontroerend te lezen hoe Socrates in de laatste dagen en momenten van zijn leven er meer en meer van overtuigd raakte dat hij zijn levensroeping gevolgd had. En over de laatste gesprekken ligt iets van hoop: zou hem wellicht na zijn sterven, waar hij in dienst gestaan had van de waarheid, terwijl er zoveel voor hem verborgen geweest was, een diepere inwijding in de waarheid ten deel vallen, aangezien de ziel van de mens onsterfelijk is? Daarop hoopte hij. Verder kon hij – zonder de openbaring van God zoals die Israël ten deel was gevallen – niet komen.

Ik ben me ervan bewust dat ik in de bespreking van zijn oratie dieper ingegaan ben op Socrates en de sofisten

dan Van Kooten zelf deed. Dit om duidelijk te maken wat het inhoudt als Van Kooten stelt dat het sofisme in Paulus' dagen bepaald niet uitgestorven was. Zoals de sofisten lachten om Socrates' vaak ietwat onbeholpen manier van doen – hij hield geen mooie redevoeringen, hij was niet uit op effect ten koste van de waarheid – zo herhaalde zich dat in Corinthe. Alleen nu werd Paulus bespot. Bij hem vond men geen fraaie redevoeringen, met een variatie aan thema's, geen diepzinnige speculaties, maar een directe verkondiging van de waarheid! De sofisten pretendeerden veel diepzinniger te zijn, meer spectaculair.

Maar zoals Socrates niet onder de indruk was van deze verwaten en ontwortelde mensen, zo was Paulus dat ook niet. "Mijn Evangelie is voor de(z)e Grieken een dwaasheid, maar het is de wijsheid van God" voor degenen die het verstaan, voor de oprechten, die het echt om waarheid, om vrede voor hun ziel, om het eeuwige leven te doen is!

Met opzet stond ik wat langer stil bij Socrates en Plato. Het is niet gezegd dat Paulus Plato's geschriften gekend heeft. Maar het kan niet anders of hij heeft van hen geweten, evenals hij wist van stoïcijnse wijsgeren, van wie hij nota bene op de Areopagus in Athene een dichtregel aanhaalt (Hand. 17: 28): "Want in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij..."

We stemmen met Van Kooten in: het is duidelijk dat Paulus in 1 Corinthiërs 1 niet bedoeld kán hebben dat alle Griekse wijsheid dwaasheid was. Wel werd deze wijsheid in de schaduw gesteld door de wijsheid die ten volle in Christus geopenbaard is. Niet voor niets typeerden de christenen zich als een derde geslacht, een *tritos genos*: zij waren geen heidenen en geen Jood meer. Met andere woorden: wie uit de heidenen bleef staan bij wat hem door de vaders was overgeleverd en de overgang tot het christelijke geloof niet maakte, die was schuldig en beroofde zich van het eeuwige leven. Maar dat gold niet alleen voor de Griek, het gold evenzeer voor de Jood, die vast wilde houden aan de Wet en de overlevering en de overgang tot het Evangelie niet wilde maken. En zoals Paulus ten overstaan van de jудаïsten, die de gemeente met fraaie redeneringen onder de Wet wilden houden, boude woorden kon spreken over de Wet, terwijl op andere momenten de Wet ten zeerste prijst (zo is dan de Wet heilig, en ook het gebod is heilig en rechtvaardig en goed, Rom. 7: 12), zo kan Paulus ook boude woorden spreken over de 'Griekse wijsheid' ten overstaan van sofisten, zonder dat hij deze wijsheid als zodanig afwijst. Het is de verdienste van professor Van Kooten op dit laatste gewezen te hebben.